

MENININKO KOMENTARAI KAIP POLITINĖ SATYRA: DU JUOZO LAIVIO PROJEKTAI

Jurijus Dobriakovas

UNESCO KULTŪROS VADYBOS
IR KULTŪROS POLITIKOS KATEDRA
VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius
jurij.dobriakov@gmail.com

Juozo Laivio 2005 m. išleista atvirukų rinkinį *Galerija greitkelyje* ir 2007 m. išplatintą idėjų sąsiuvinį *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai* vienija panaši forma – abu leidiniai pristato surinktas meno kūrinių ir kultūrinių renginių idėjas, kurių, pasak paties autoriaus, „niekada nebus bandoma įgyvendinti“. Pateikiamos idėjos yra pabrėžtinai neįmanomos dėl savo absurdiškos, groteskiškos formos ir nerealistiško užmojų. Tačiau tuo pat metu negalima teigti, kad šie projektai tėra savitiksliai humoristiniai menininko vaizduotės žaidimai. Laivio siūlomos neįgyvendinamos idėjos veikia greičiau kaip satyriniai šiuolaikinės Lietuvos ir Europos politinės bei kultūrinės vaizduotės komentarai, neakivaizdžiai nurodantys į kai kurių populiarinamų politinių vizijų praktišką neįgyvendinamumą ir gigantomaniją. Straipsnyje analizuojama, kokiomis priemonėmis ir kokius šio „supermodernybės“ konteksto aspektus menininkas pašiepia savo „nebūtuose“ projektuose.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: idėjų menas, įvietintas menas, nevieta, supermodernybė, kultūros sostinė, politinė satyra.

Juozas Laivys (g. 1976) yra gerai žinomas Lietuvos šiuolaikinio meno lauke ir dažnai dalyvauja meno projektuose bei kūrybinėse rezidencijose užsienyje. Jis yra surengęs nemažai personalinių parodų ir akcijų bei eksponavo savo darbus daugybėje grupinių parodų¹. Tačiau apžvelgus Lietuvos kultūrinę periodiką galima

pastebėti, kad išsamesnio ir nuoseklesnio aptarimo Laivio kūryba dar nesulaukė. Galima daryti prielaidą, kad tokį refleksijų stygių lėmė pati menininko kūrybinė strategija, neretai netelpanti į aiškius žanrinius ir idėjinius rėmus ir sunkiai pasiduodanti analizei:

Menininkas tarsi nieko neteigia, tik siūlo įsitraukti į veiksmus, balansuojančius ant absurdo, žaidimo ir reikšmingo įvykio ribos. Jis dažnai atsisako

¹ „Laivys Juozas“, in: *artnews.lt*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], <http://www.artnews.lt/menininkai/laivys-juozas>.

materialių objektų kūrimo ir gilinasi į grynąsias idėjas, kurias padiktuoja specifinė vieta, laikas, aktualūs įvykiai ir subjektyvios meninės vizijos.²

Vienareikšmiškų, socialiai ar politiškai įkrautų teiginių vengimas iš pirmo žvilgsnio paverčia Laivio kūrybą nerūpestingu pokštavimu, savitiksliu meninės formos ribų ieškojimu ir peržengimu. Tačiau pažvelgus į jo darbus, projektus ir akcijas kaip į visumą, galima išvelgti tam tikras paslėptas reikšmines linijas, grindžiančias bent dalį autoriaus kūrybos. Lakoniškas, tariamai deideologizuotas ir humoristiškai optimistinis Laivio kalbėjimo būdas slepia pašaipų ir aštrų žvilgsnį į dabartines kultūros politikos aktualijas, tai paverčia jo kūrybą užmaskuota politine satyra.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti, kokiomis priemonėmis Laivys kalbėdamas apie menamas, tik idėjų ir vaizduotės plotmėje egzistuojančias situacijas, susietas su kitokiu nei *čia ir dabar* erdvėlaikiu, visgi kalba apie mūsų laiką ir mūsų gyvenamą vietą (pvz., Vilnių ar kitus Lietuvos miestus) ir kritikuoja dabartinę oficialios kultūros politikos kursą. Tai siekiama atlikti reflektuojant menininko kūrybą alegorinės politinės satyros tradicijos kontekste ir susiejant ją su prancūzų antropologo Marco Augé pasiūlyta *nevietos* (angl. *non-place*, pranc. *non-lieux*) ir supermodernybės problematika. Šios analizės medžiagos vaidmeniui geriausiai tiktų du jo projektai, kurių materialinė išraiška apsiriboja fragmentiškų idėjų rinkiniu. Tai 2005 m. pasirodęs atvirukų komplektas *Galerija greitkelyje Vilnius–Kaunas* ir 2007 m. Lietuvos dailės muziejaus išleistas mažo formato vaikišką spalvinimo knygele primenantis idėjų sąsiuvinis *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai*. Šiuos leidinius vienija panaši forma, tačiau yra ir svarbus skirtumas. *Galerijos greitkelyje* atvirukuose pateikiamos autoriaus ir jo pažįstamų sugalvotos projektų ir kūrinių

2 „Juozas Laivys“, in: *Lietuvos dailės muziejus*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], http://www.ldm.lt/Dailininkai/Laivys_Juozas.htm.

idėjos įsivaizduojamai šimto kilometrų ilgio „galerijai“ po atviru dangumi. Tuo tarpu sąsiuvinis *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049* yra (ateityje) jau įvykusių pramanytų renginių dokumentacija. Galima teigti, kad pastarasis projektas yra aukštesnio lygio nei *Galerija greitkelyje* dar ir dėl to, kad yra aiškiai susietas su vienu labiausiai rezonansinių įvykių pastarojo dešimtmečio Lietuvos kultūriniame gyvenime ir buvo išleistas vienos stambiausių šalies kultūros institucijų. Todėl straipsnyje remiamasi daugiausia šiuo projektu.

Analizuojant minėtus Laivio projektus pirmiausia siekiama rasti ir išryškinti paraleles tarp jo vaizduotės siūlomų humoristinių kūrinių, renginių bei projektų scenarijų ir realiai įvykusių, vykstančių bei numatomų kultūros politikos procesų ir reiškinių. Tam greta menininko idėjų aptarimo apžvelgiami kai kurie ryškesni pastarųjų septynerių metų (2008–2015) Vilniaus kultūros projektai, užfiksuoti žiniasklaidoje. Toks sugretinimas leidžia aiškiau pademonstruoti, į kokias konkrečias kultūros politikos tendencijas nukreipta autoriaus kritika.

Svarbu pažymėti, kad vienas kertinių Laivio kūrybos bruožų yra laiko ir erdvės kategorijų destabilizavimas, bene geriausiai atsiskleidžiantis čia aptariamuose projektuose. Pavyzdžiui, vėlesnėje savo bendravardžio tėvo fotografijų parodoje, 2008 m. surengtoje Vilniaus galerijoje „Tulips & Roses“, Laivys minimaliu apriacijos ir datavimo pakeitimo gestu perkėlė 7 dešimtmečio vaizdus į dabartį³, o 2009 m. „parodoje“ Platelių ežero dugne panardino žaidimo kauliukų formos skulptūrinius objektus, skirtus „ateities archeologams ir visiems dar neegzistuojantiems būsimųjų laikų tyrinėtojams“⁴, bet įprastiems šiandienos žiūrovams erdvėje tiesiogiai nepasiekiamus. Taigi paties Laivio

3 Aušra Trakšelytė, „Juozas Laivys kvadratu“, in: *7 meno dienos*, [interaktyvus], 2008 09 19, Nr. 815, [žiūrėta 2015-01-31], http://www.culture.lt/7md/?leid_id=815&kas=straipsnis&st_id=8691.

4 „Šiuolaikinio meno paroda – ežero dugne“, in: *Delfi*, [interaktyvus], 2009 09 01, [žiūrėta 2015-01-31], <http://www.delfi.lt/pramogos/kultura/siuolaikinio-meno-paroda-ezero-dugne.d?id=23835075>.

komentaras apie savo kūrybos principus („Savo kūrybos atraminiu tašku laikau veiksmą esamajame laike. Galimybė veikti yra neginčijamas dabarties įrodymas. Kadangi mes egzistuojame čia, kur gausu praeities įrodymų, o ateitis dar neįrodyta, tuomet galimybė modeliuoti įvykius dabar yra esminis veiksmas, galintis apibendrinti visą mano kūrybos problematiką.“⁵) iš dalies atspindi ne tiek menininko koncentravimąsi į empiriškai patiriamą dabartį, kiek jam būdingą humoro jausmą. Tačiau vis dėlto neįmanoma neigti, kad Laivys dažnai pasitelkia tai, kas (dar) neegzistuoja ar egzistuoja tokiu būdu, kad negali būti patirta tiesiogiai, tam, kad reflektuotų jau egzistuojančią ir veikiančią aktualią kultūrinę ir politinę vaizduotę. Kad tai suprastume, turime suvokti jo kūrybą (anti)utopinės politinės satyros tradicijos kontekste ir pažvelgti į tai, kaip jis minimalistinėmis konceptualiomis priemonėmis tęsia pastarajai būdingą fiktyvios erdvės ir laiko konstravimą.

Politinėje satyroje kaip kalbėjimo būdas dažnai pasitelkiama alegorija. Alegorija yra:

literatūrinė raiškos priemonė, išreiškianti tam tikrą idėją simboliu įvaizdžiu, kai pavaizduotas vienas asmuo ar daiktas reiškia kitą asmenį ar daiktą, o sąvoka, moralinės savybės, dvasinis ar tikrovės reiškinys išreiškiamas konkrečiu gyvenimišku vaizdu.⁶

Jonathanas Swiftas romane *Guliverio kelionės*, viename žinomiausių alegorinės politinės satyros pavyzdžių, taip pat pasitelkia pramanytą kontekstą tam, kad kalbėtų apie XVIII a. Didžiosios Britanijos problemas. Apgaulinga fantastinės kelionių knygos forma ir neegzistuojančių kraštų aprašymai netrukė Swifto

amžininkams atpažinti aliuzijas į jų gyvenamo laiko politinę realybę. Visi pagrindinio veikėjo sutikti personažai turėjo atitikmenį realiaame Didžiosios Britanijos gyvenime, kurio neigiamus aspektus autorius ir siekė kritikuoti⁷.

Laivio „idėjų meno“ projektai, savo ruožtu, yra dar skaidresni, nes juose figūruoja realios vietos – svarbiausios Lietuvos automagistralės ruožas tarp dabartinės sostinės Vilniaus ir istorinės laikinosios sostinės Kauno (*Galerija greitkelyje*) ir pati Lietuvos sostinė (*Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049*). Tačiau abiejų projektų atveju menininkas tam tikru būdu sukeistina šias vietas ir perkelia jas į efemerišką vaizduotės plotmę. Pirmajame greitkelis, išstisusi erdvė, kuri suponuoja judėjimą iš vieno taško į kitą nesustojant, tampa hipotetine lankytina vieta, vertinga dėl savo „turinio“ (meno objektų ir veiksmų), o ne vien dėl funkcionalumo. Kitaip tariant, šiame idėjų rinkinyje Laivys sukurdamas įsivaizduojamą kultūrinį kontekstą griežtai utilitariniam infrastruktūriniam elementui sureiškmina ir išviešina kaip tik tai, kas naudojimo pagal paskirtį atveju turi būti skaidru ir kuo mažiau pastebima (t. y. patį erdviškumą, atstumą, ištisumą). Šašiuvinėje *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049* vieta labiau apibrėžta, tačiau nutolusi laike per 40 metų nuo realaus įvykio – programos „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ įgyvendinimo – ji taip pat tampa efemeriška ir fiktyvi, nes iš dabarties perspektyvos negalime žinoti, kokie Vilnius ir Europa bus tuo metu.

Tokiu būdu, galima teigti, kad Laivio idėjų menas, pirmiausia šiame straipsnyje aptariamai projektai, yra keistas *įvietinto* meno (angl. *site-specific art*) atvejis. Nors *Galerija greitkelyje* ir *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai* yra susieti su konkrečiomis vietomis, šių vietų pobūdis labiau atitinka „supermodernybės“ antropologo Marco Augé *nevietos*

5 „Juozas Laivys“, in: *Kūrybinės partnerystės*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], <http://www.kurybinespartnerystes.lt/kp-kurejai-396>.

6 Dainora Pociūtė-Abukevičienė, „Alegorija“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

7 Meriç Tutku Özmen, „Swift’s *Gulliver’s Travels*: An Allegorical Satire of the ‘Not So Remote’ Nations of the World“, in: *Academia.edu*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], http://www.academia.edu/6458982/Swifts_Gullivers_Travels_An_Allegorical_Satire_of_the_Not_So_Remote_Nations_of_the_World.

sampratą. Pastaroji nurodo į vietas (pvz., greitkelius, geležinkelius, oro uostus⁸, taip pat muziejus⁹), kurios „negali būti apibrėžtos kaip reliacinės, istorinės ar susijusios su tapatybe“¹⁰ ir priešinasi pamatinei etnologinei laike ir erdvėje lokalizuotos kultūros idėjai. Tokioms vietoms būdinga tai, kad jos yra neistoriškos ir anonimiškos bei nekuria jokios aiškios tapatybės ir ryšių¹¹, nors ir yra stipriai medijuotos bei persotintos komunikacijos¹². Laivio projektų atveju, greitkelis Vilnius–Kaunas yra pavyzdinė nevieta, kurioje žmonės veikia tik kaip transporto srauto dalyviai, o Vilnius, kaip įsivaizduojama 2049 m. Europos kultūros sostinė, gali būti traktuojamas kaip nevieta tiek dėl to, kad dar neegzistuoja dabartyje (tad turi tik projektuojamą, menamą tapatybę), tiek dėl to, kad (kaip ir 2009 m.) funkcionuoja kaip didžiulis kultūros muziejus po atviru dangumi, kuris yra veikiau iš viršaus nuleista hipermedijuota projektinė politinė vizija, o ne spontaniškas gyvas vyksmas, kylantis iš pačių gyventojų iniciatyvos ir poreikio bei grįstas jų kolektyvine vilniečių tapatybe. Nevietos reiškinį galima sugretinti ir su Jameso Meyerio aptariama *mobilia vieta* (angl. *mobile site*), kuri yra tarpinė, pravažiuojama arba virstanti savo pačios griuvėsiais¹³. Pavyzdžiui, greitkelis akivaizdžiai yra mobili vieta dėl savo funkcijos – nenutrūkstamo judėjimo skatinimo ir palaikymo. Tuo tarpu Vilnius, kaip Europos kultūros sostinė, yra mobili vieta todėl, kad yra tik vienas miestas ilgoje eilėje Europos miestų, jau gavusių ar gausiančių šį statusą vieneriems metams. Kitaip tariant, Europos kultūros sostinė yra ne

konkreči fizinė vieta, o politinė idėja, periodiškai keičianti savo lokaciją ir egzistuojanti tarsi amžinai tarpinės būsenos. Iš naujo įsikūnijusi konkrečiame mieste, ji pradeda judėti link savo pabaigos ir atgimimo kitur. Meyeris teigia, kad „[m]obili vieta šaukiasi savo griūtis; ji yra sąmoningai laikina; jos prigimtis yra ne išlikti, bet sunykti“¹⁴.

Pasak Augé, supermodernybė (kitai tariant, mūsų gyvenamas šiuolaikinis pasaulis), kuriai būdingas informacijos ir erdvės perteklius, neišvengiamai gimdo nevietas, kurios geriausiai apibūdina mūsų gyvenamą istorinį laikotarpį¹⁵. Tiek greitkelis kaip paspartinto judėjimo priemonė, tiek politikų įtvirtinamos ir populiarinamos ateities miesto urbanistinio sutvarkymo ir kultūrinės bei turistinės rinkodaros vizijos signalizuoja tai, kad šiuolaikiniai informacijos ir kapitalo srautų mastai nebetelpa nei esamoje konkrečioje erdvėje, nei esamajame laike. Ir erdvės, ir laiko (ateities) reikia vis daugiau, kad šiuolaikinis miestas galėtų išnaudoti visą savo ekonominį potencialą. Tuo tarpu įvietinta praeitis, tradiciškai suvokta kaip stabilios tapatybės pamatas, yra paverčiama niekieno praeitimi, vienodai (ne)priklausančia tiek vietiniams gyventojams, tiek turistams. Tradicinės vietos (istorinės vietovės, rezervatai, gamtos ir kultūros paminklai) tampa saugomais eksponatais. Visa kita erdvė aplink jas (visi transporto tinklai ir komunikacijos kanalai) yra tarpinės nevietos, jungiamoji medžiaga, kuri leidžia žmonėms laisvai ir sklandžiai judėti tarp išsaugotų „autentiškumo“ salų ir jas turistiškai „vartoti“, tokiu būdu generuojant pelną tolesniam ekonominiam augimui. Šiam tikslui yra instrumentalizuojama ne tik infrastruktūra, bet ir kultūra. Su tuo susiję plataus masto globalizacijos ir homogenizacijos procesai, nes sklandus judėjimas reikalauja, kad infrastruktūra (pvz., oro uostų bei geležinkelio stočių interjerų dizainas, greitkelių žymėjimas ir kt.) ir komunikaciniai procesai (informaciniai stendai, pažintiniai leidiniai, didelio masto kultūros

8 Marc Augé, *Non-Places: An Introduction to Supermodernity*, translated by John Howe, London & New York: Verso Books, 1995, p. 34.

9 *Ibid.*, p. 62.

10 *Ibid.*, p. 78.

11 *Ibid.*, p. 103.

12 Alison McKay, „Affective Communication: Towards the Personalization of a Museum Exhibition“, in: *CoDesign 3.1*, Washington D. C.: Georgetown University, 2007, p. 163.

13 James Meyer, „The Functional Site“, in: *Space, Site, Intervention: Situating Installation Art*, ed. Erika Suderburg, Minneapolis: The University of Minnesota Press, 2000, p. 31.

14 *Ibid.*, p. 25.

15 Marc Augé, *op. cit.*, p. 78.

1. Užrašas elektroniniame stende virš magistralės: „Jeigu Jūs šiame kelyje išvysite ką nors neįprasto, tikėtina, kad tai menas“, in: Juozas Laivys, *Galerija greitkelyje Vilnius–Kaunas*: Atvirukų rinkinys (45/100), Vilnius, 2005, LATGA, Vilnius 2015

A sentence on the LED electronic notice board above the highway: “Think of this as art if you notice something unusual on this highway”, in: Juozas Laivys, Art idea on the A1 highway Vilnius–Kaunas: Postcard collection (45/100), Vilnius, 2005

projektų viešoji komunikacija ir t. t.) vis labiau viendėtų¹⁶. Tuo pačiu ir kultūros projektai, skirti ne esamos tapatybės puoselėjimui ir stiprinimui, o į tarptautinį kontekstą nukreiptų naujų politinių vizijų įtvirtinimui ir populiarinimui bei turistų srautų generavimui, tampa fasadiniai, oficioziniai ir dažnai nesusieti su lokalia kultūrine autentika ir pačių vietos gyventojų tapatumo jausmu. Pastarieji Laivio projektai alegoriškai komentuoja ir pašiepia būtent tokią situaciją.

Sunku nepastebėti, kad *Galerijos greitkelyje* „veiksmo vieta“ sutampa su politikų nuolat populiarinama Vilniaus ir Kauno aglomeracijos – dipolio – idėja. Šio dvimiesčio vizijoje akcentuojama, jog tarp dviejų centrų „[n]eturi likti nei vieno izoliuoto kampelio, kuriame gyventojas turėtų mažiau patogumų ir negalėtų naudotis visomis paslaugomis bei rekreacijos ir laisvalaikio galimybėmis“¹⁷. Apie projektuojamą aglomera-

¹⁶ *Ibid.*, p. 83.

¹⁷ „Vilnius and Kaunas Dipolis Region – Future Region of Europe“, in: *Made in Lithuania*, [interaktyvus], 2006/4, p. 64, [žiūrėta 2015-02-06], http://www.elibrary.lt/resursai/Ziniasklaida/Made_in_Lithuania/MILo6_04_64-67.pdf.

2. Performansas remontuojamoje greitkelio atkarpoje – kelininkai, apžiūrinėjantys bei analizuojantys tapybos darbą, in: Juozas Laivys, *Galerija greitkelyje Vilnius–Kaunas*: Atvirukų rinkinys (45/100), Vilnius, 2005

A performance held in a segment of the highway undergoing reconstruction: road workers inspecting and analysing a painting, in: Juozas Laivys, Art idea on the A1 highway Vilnius–Kaunas: Postcard collection (45/100), Vilnius, 2005

ciją kalbama kaip apie ateities regioną, tad Vilniaus ir Kauno dipolis paradoksaliai jau yra įrašytas į dabartį kaip įsivaizduojama ir geidžiama realybė, nors realiai dar negali būti patirtas empiriškai, taigi kol kas egzistuoja kaip nevieta, kurios geriausias simbolis ir yra du miestus jungiantis greitkelis (arba geležinkelis). „Užpildydamas“ šią menamo dipolio ašį absurdiškais potencialiais meno objektais ir veiksmais – tiek susijusiais su pačiu greitkelio (pvz., šalikelėje tapybos darbus apžiūrinėjančių ir analizuojančių kelininkų performansas, užrašas „Pasaulinės benzino atsargos baigėsi“ šalia degalinės), tiek visiškai atsitiktiniais (permatomos juostinės užuolaidos, pakabintos virš viaduko)¹⁸, – menininkas kartu su savo realiais ir efemeriniais idėjų rinkiniu (100 atvirukų, po vieną kiekvienam greitkelio kilometrui) bendraautorais vaizdžiai demonstruoja, kad panašių stambaus masto laisvos erdvės „kolonizacijos“

¹⁸ Aušra Trakšelytė, „Galerijos greitkelyje Vilnius–Kaunas projekto katalogo pristatymas“, in: *7 meno dienos*, [interaktyvus], 2006 03 17, Nr. 700, [žiūrėta 2015-02-06], http://www.culture.lt/7md/?leid_id=700&kas=straipsnis&st_id=5664.

Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje demonstruojami XIV amžiuje falsifikuoti Lietuvos valdovų rūmus vaizduojantys piešiniai

The falsified XIV century drawings of the Grand Duke's Palace are exhibited at the National Art Museum of Lithuania

3. Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje demonstruojami XIV amžiaus falsifikuoti Lietuvos valdovų rūmus vaizduojantys piešiniai, in: Juozas Laivys, *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007, LATGA, Vilnius 2015

Falsified 14th century drawings of the Palace of the Grand Dukes of Lithuania are exhibited at the National Art Museum of Lithuania, in: Juozas Laivys, *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai [Vilnius, A European Capital of Culture 2049. An Artist's Comments]*, Vilnius: Lithuanian Art Museum, 2007

projektų užmojai gali virsti farsu, kai kalbos pakrypsta link „politinio užsakymo“ pobūdžio turinio. Kuomet galvojama tik apie formos, infrastruktūros ir sąlygų sukūrimą, tikintis, kad tuomet menininkai automatiškai sukurs realius visuomenės ir pačios meno bendruomenės poreikius atitinkančią produkciją, pastaroji gali taip pat tapti visiškai formalia ir bergždžiai užpildančia tuščias nevietas vien tam, kad būtų simuliuojami aktyvūs kultūriniai procesai.

Apie kultūrinių procesų simuliaciją galima kalbėti ir nevienareikšmiškų įvertinimų sulaukusio projekto „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ (VEKS) atveju. Šis reiškinys yra iš tiesų paradoksalus – nors

„kultūros sostinės“ idėja tarsi suponuoja tai, kad konkretus miestas jau turi pakankamai aktyvų kultūrinį gyvenimą ir dėl to nusipelno šio titulo, kai pastarasis jam (laikinai) oficialiai suteikiamas, didžioji dalis programos renginių skirti ne tiek jau turimo kultūrinio kapitalo įprasminimui ir aktualizavimui, bet veikiau dar nesamo sukūrimui (tiek kuriant naujus reiškinius, tokius kaip projektas „Menas netikėtose erdvėse“, tiek prikeliant naujam gyvenimui įvairias istorines tradicijas, kurios prieš tai buvo nutrūkusios, kaip Vilniaus klezmerių muzikos festivalio atveju). Šia prasme Vilnius 2009-aisiais (ar 2049-aisiais) turėjo performatyviai įtvirtinti, suvaidinti save kaip Europos kultūros sostinę ir tapti savotišku kruopščiai kuruotu „gyvos kultūros muziejumi“, taigi labiau nei bet kada virsti iš realios gyvenamos vietos įsivaizduojamu politiniu-kultūriniu konstruktu. Be to, kelerius metus iki oficialaus tapimo Europos kultūros sostine Vilnius tarsi jau buvo ja politikų komunikuojamų vizijų ir paruošiamųjų bei įžanginių projektų pavidalu, taigi panašiai kaip ir dipolio atveju paraleliai egzistavo ir kaip nevieta arba ateities potencialas bei pažadas (plg. prieš 2015 m. Vilniaus mero rinkimus kandidatų kuriamas netolimos ateities Vilniaus vizijas¹⁹). Laivys savo sąsiuvinyje *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049* hiperbolizuoja šį futurologinį įsivaizduojamą aspektą, tačiau savo trumpais absurdiškų renginių ir projektų aprašais netiesiogiai kalba apie dalykus, kurie buvo būdingi ir realiai 2009 m. programai.

Perdėtas išoriškas dekoratyvumas be gilesnio turinio ar apčiuopiamos kultūrinės naudos, vaikantis tik turistinio patrauklumo arba „vienintelio/didžiausio Europoje/pasaulyje“ statuso, yra vienas būdingiausių reprezentacinių kultūros renginių bruožų. Jį Laivys pašiepia daugelyje savo „komentarų“, pavyzdžiui: „Paskelbtas kasmetinis konkursas „Numegzkime rūbą Vilniaus televizijos bokštui“. Jame kviečiami dalyvauti

19 „Vilnius 2015–2020. Neries krantinė“, in: *Youtube.com*, [video, interaktyvus], 2015 01 22, [žiūrėta 2015-02-06], <http://www.youtube.com/watch?v=ryLzubPbQyA>.

pagyvenę žmonės iš visos Eurazijos“ (tikėtina aliuzija tiek į tokius projektus, kaip Vilniaus televizijos bokšto papuošimas ir pavertimas „aukščiausia pasaulyje Kalėdų eglute“²⁰, tiek į populiarią tendenciją įtraukti į reprezentacinius renginius įvairias kultūriniame gyvenime mažiau dalyvaujančias socialines grupes). Kito fiktyvaus projekto aprašyme Laivys tarsi ironiškai žvelgia iš hipotetinės ateities į savo paties būsimą projektą, sutapsiantį su tikrosios Europos kultūros sostinės programos metais (2009 m. „parodą“ Platelių ežero dugne): „Žaliųjų ežerų dugne Lietuvos nariai planuoja sumontuoti butaforinę turkišką pirtį“. Tai yra ir savotiška autoironija, ir ironija oficialiosios projektinės kultūros atžvilgiu: projektai, kurie atneša menką naudą plačiajai publikai ir apskritai kritikuoja pačią kultūros naudą visuomenei idėją, pristatyti dideliuose reprezentaciniuose renginiuose gali sėkmingai tapti įrašu menininko CV tokios meninės produkcijos nesuprantančių mokesčių mokėtojų²¹ sąskaita. Pabrėžtina, kad ir pats faktas, jog Laivio projektą parėmė ir išleido oficialios kultūros institucijos, susijusios ir su VEKS programos rengimu (Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos dailės muziejus), sulaukė kritikos iš kairiųjų aktyvistų, kurie šį veiksma, nepaisant jo ironiškumo, interpretavo kaip menininko pasitarnavimą valdžiai ir oficiozinės kultūros sistemai, kuriai naudingas bet koks viešumas, net ir ironiškai kritiškas²². Žvelgiant iš institucinės kritikos perspektyvos su šiuo teiginiu galima iš dalies sutikti, tačiau jo plėtojimas nėra šio straipsnio tikslas.

20 „Vilniaus TV bokštas stebins aukščiausia lazeriais nušviesta Kalėdų eglute“, in: *Vilnius.lt*, [interaktyvus], 2014 12 16, [žiūrėta 2015-02-10], http://www.vilnius.lt/lit/Vilniaus_tv_bokstas_stebins_auksciausia_/13860/4509019.

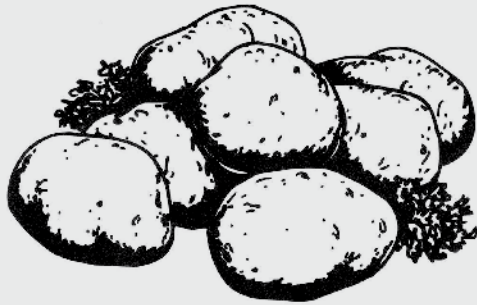
21 „Neįžvelgiate žaliame stulpe meno? Vadinas, nieko nesate baigę...“, in: *Plungės žinios*, [interaktyvus], 2009 03 25, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Aktualijos/Neizvelgiate-zaliame-stulpe-meno-Vadinas-nieko-nesate-baiges>.

22 Castor & Pollux, „Projektas „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ – kultūrinio imperializmo apraiška“, in: *Anarchija.lt*, [interaktyvus], 2008 04 01, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.anarchija.lt/menas/536-castor-pollux-projektas-vilnius-europos-kulturos-sostine-2009-kulturinio-imperializmo-apraiska>.

Kita grupė įsivaizduojamų projektų ir renginių yra susijusi su dėl įvairių priežasčių užmirštų tradicijų ir dingusių kultūros bei visuomeninio gyvenimo formų atgaivinimu. Pavyzdžiui, „[s]iekiant efektyviai panaudoti Europos Sąjungos lėšas, Lietuvoje atkurtas arklių paštas“ – čia galima pastebėti nuorodą ne tik į tam tikro anachronizmo prikėlimą naujam gyvenimui ir pavertimą neva istorinę kultūrinę vertę turinčia butaforija, bet ir į fondų ar biudžeto lėšų įsisavinimo kontekste neretai pasitaikančią situaciją, kai šios yra panaudojamos abejotinos ilgalaikės vertės projektams. Kitame sąsiuvinio puslapyje skelbiama: „Ir toliau sėkmingai propaguojant tradicinius amatus, Vilniuje, prie Žirmūnų, Neries pakrantėje suformuotas unikalus bitininkų rajonas“. Taigi tradicija tokia kultūros politikos kontekste tampa kažkuo, kas turi būti propaguojama ir formuojama, maskuojant dirbtinumą istorinio autentiškumo naratyvais (plg. su Vilniaus Tymo kvartalo atkūrimo planais: „Vilniaus miesto savivaldybė pradės dar gyvendinti Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programą, numatė atkurti ir Tymo istorinį priemiestį, įsteigiant čia „Amatų miestelį“, kuriame būtų plėtojami tradiciniai amatai ir verslai [...]“²³). Dar vienas pranešimas iš 2049 m. liudija, kad tokiu būdu propaguojamos tradicijos gali ir nesudominti šiuolaikinių miesto gyventojų bei neįgyti naujo aktualumo: „Užupyje, prie Mačiūno tilto, surengta tradicinio skalbimo diena nesulaukė miestiečių susidomėjimo“.

Su autentiškumo konstravimo problema susijusios ir idėjos, paremtos tradicijų ar istorinių artefaktų klasifikacija: „Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje demonstruojami XIV amžiuje falsifikuoti Lietuvos valdovų rūmus vaizduojantys piešiniai“; „Išvedinėjama nauja bulvių rūšis „Vilnius“. Patiekalais iš šių bulvių planuojama praturtinti Lietuvos kulinarinį paveldą“; „Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus išgijo paskutinį nežinomą Pablo Pikaso darbą“. Čia istorija,

23 „Tymo kvartalas“, in: *Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-10], http://www.vsa.lt/_am_tymo_kv.htm.

Išvedinėjama nauja bulvių rūšis „Vilnius“. Patiekalais iš šių bulvių planuojama praturtinti Lietuvos kulinarinį paveldą

The new brand of potato titled “Vilnius” is being developed. The new recipes including this potato will enrich the Lithuanian national culinary heritage

4. Išvedama nauja bulvių rūšis „Vilnius“. Patiekalais iš šių bulvių planuojama praturtinti Lietuvos kulinarinį paveldą, in: Juozas Laivys, *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007, LATGA, Vilnius 2015

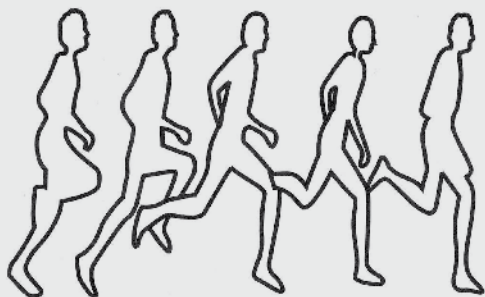
A new species of potato titled “Vilnius” is being developed. New recipes with this potato will enrich the Lithuanian national culinary heritage, in: Juozas Laivys, Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai [Vilnius, A European Capital of Culture 2049. An Artist’s Comments], Vilnius: Lithuanian Art Museum, 2007

kultūros vertybės, paveldas vėlgi tampa ne praeities realybe (t. y. iki mūsų dienų išlikusia duotybe), o simuliacijos produktu, kuris taps realybe „rytoj“, kai bus visiškai sumodeliuotas ir atitiks šiandienos vaizduotėje esančią autentiškumo viziją, kai apipintas tam tikrais legitimuojančiais istorikų ir viešųjų ryšių specialistų naratyvais iš „nežinomo“ virsta naujai įtvirtintu praeities standartu²⁴. Kitaip tariant, reprezentacinės kultūros politikos lauke praeitis tampa nenuspėjama ir pajungiama ateities ekonominiams interesams.

24 Plg. Valdovų rūmų atstatymą grindžiančią logiką: Jūratė Mičiulienė, „M. Borella: „Svarbiau atkurti atmintį“, in: *Lietuvos žinios*, [interaktyvus], 2013 04 29, [žiūrėta 2015-02-10], <http://lzinios.lt/lzinios/154660>.

Įdomi dar viena palyginti gausi nebūtų projektų grupė, kurioje dėmesio centre atsiduria Vilniaus saitai su kitomis buvusiomis arba būsiomis Europos kultūros sostinėmis ir kaimyninėmis regiono valstybėmis. Kultūros sostinės programa yra ne tik „vidinės“ miesto ir šalies kultūrą šlovinančios išskilmės, bet ir priemonė papildomai pažymėti šalį tarptautiniame politiniame žemėlapyje bei stiprinti kultūrinį ir ekonominį bendradarbiavimą su kitais miestais ir kitomis valstybėmis²⁵. Todėl nemaža dalis programos renginių neišvengiamai bus labai formalus, oficiozinio diplomatinio pobūdžio ir nebūtinai bus susijusi su konkrečiu miestu ar šalies kultūra apskritai – tai šios grupės projektų aprašymuose ir pašiepia Laivys. Sąsiuvinį pradeda pranešimas: „2049 12 19 iš Vilniaus išskilmingai išlydėta bėgikų delegacija, nešanti duoną ir druską į kitą Europos kultūros sostinę 2050 metais“. Tarp kitų panašių projektų yra šie: „Šiauliuose viena iš gatvių pavadinta „Lincas – Europos kultūros sostinė 2009“ vardu“; „Lietuvos fizikai baigia konstruoti žemės palydovą, neatliekanti jokių kitos funkcijos, tik pagal atitinkamą kodą suspindėsiantį virš kiekvienos ateityje planuojamos Europos kultūros sostinės“; „Kultūros sostinės dienų proga įgyvendinta sena Napoleono svajonė ir Onos bažnyčia su bernardinų korpusu padovanota Prancūzijai. Šiuo metu vyksta derybos dėl turistų pamiršto Eifelio bokšto perkėlimo į Vilnių“; „Naujovė: teleloto aukso puode galima laimėti Europos žiniasklaidos dėmesį“. Dar viena panaši diplomatinė iniciatyva akivaizdžiai komentuoja Lietuvos valdžios pastangas užmegzti kontaktą

25 „Programos, siūlomos šiam projektui, privalo stipriai atspindėti Europinę dimensiją, skatinti bendradarbiavimą tarp valstybių sienų, kurti išliekamąją vertę ir teigiamai veikti miesto kultūrinę, socialinę ir ekonominę plėtrą. Europos Kultūros Sostinė be jokios abejonės yra vienas iš sėkmingiausių ES projektų. Pagrindinis jo tikslas – pristatyti miestų kultūros turtus ir sustiprinti bendrumo jausmą Europos bendruomenėje. Beje, metams bėgant, šis projektas taip pat įgavo socialinę ekonominę reikšmę ir jau pripažįstama jo svarbą bendrai miestų plėtrai.“; „Europos kultūros sostinės“, in: *Lietuvos Respublikos Seimo Europos informacijos biuras*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.eic.lrs.lt/index.php?-1537082930>.

2049 12 19 iš Vilniaus iškilmingai išlydėta bėgikų delegacija, nešanti duoną ir druską į kitą Europos kultūros sostinę 2050 metais

December 12, 2049 the delegation of marathon runners will officially set off from Vilnius carrying bread and salt to the next city titled European Capital of Culture 2050

5. 2049 12 19 iš Vilniaus iškilmingai išlydėta bėgikų delegacija, nešanti duoną ir druską į kitą Europos kultūros sostinę 2050 metais, in: Juozas Laivys, *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007

On 19 December 2049, a delegation of marathon runners will officially set off from Vilnius carrying bread and salt to the next city titled a European Capital of Culture 2050, in: Juozas Laivys, *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai [Vilnius, A European Capital of Culture 2049. An Artist's Comments]*, Vilnius: Lithuanian Art Museum, 2007

su kaimyninėmis valstybėmis Rytuose, ypač su Baltarusija: „Tomis dienomis, kai vyko pagrindiniai Europos kultūros sostinės renginiai, siekiant didesnio turistų srauto buvo panaikintas vizų režimas su Baltarusija“.

Bent trys projektai reflektuoja reprezentacinėje kultūroje paplitusį maginį mąstymą, kuriam būdingas stebuklingų galių priskyrimas objektams, žodžiams, mintims ir pan.: „Siekiant sumažinti avarių skaičių bei kamščius mieste, prieš šventes, ties visais įvažiavimais į miestą, užkasamos žąsys“; „2009-iejai. Po ilgų diskusijų Trijų Kryžių kalno žemė Vilniaus centre paskelbta šventa. Ji, kaip gydomųjų galių turintis simbolinis suvenyras, pardavinėjama miesto svečiams“; „Vilniuje

jau ištisą savaitę deginamas laužas, į kurį miestiečiai bei miesto svečiai meta blogas emocijas keliančius medinius daiktus“. Nesunku surasti realius šių „maginių“ projektų atitikmenis: Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio proga Tado Gutausko sukurta verpstės formos skulptūra *Vienybės medis*, turinti „vienyti tautą dar tūkstantmetį“²⁶ (bei kiti to paties skulptoriaus projektai viešojoje erdvėje, pvz., skulptūrinė kompozicija *Laisvės kelias*), Vaido Ramoškos „žemai skraidančių angelų“ skulptūros, patupdytos įvairiose Vilniaus vietose (tarp jų ir prie įvažiavimo į miestą) ir turinčios privilioti turistus iš svetur²⁷, Gitenio Umbraso „magiška“ plytelė *Stebuklas* Vilniaus Katedros aikštėje, kuria Lietuva reprezentuota pasaulinėje parodoje *Expo 2010*²⁸, arba Edvardo Kavarsko bendradarbiaujant su

26 „Grožėdamiesi akmenine devynių metrų aukščio verpste, išaugusia tarp žalių medžių Vilniaus Vingio parke, pasijunta me esantys vienos šeimos vaikai. Tada ima atrodyti, kad ne tik skulptorius, o mes visi kartu sukūrėme šį „Vienybės medį“, juk esame ta pati karta. Na ir kas, kad po daugelio metų mūsų nebeliks? Kiti lietuvaičiai grožėsis skulptūra, o per ją jaus ryšį ir su mumis. Ir tik todėl išliksime dar tūkstantį metų.“; Meilė Jančorienė, „Vienybės medis“ jungs lietuvius dar tūkstantį metų“, in: *Valstiečių laikraštis*, [interaktyvus], 2009 07 04, Nr. 52 (8863), p. 11–12, [žiūrėta 2015-02-10], http://valstietis.balsas.lt/var/ezwebin_site/storage/original/application/a68ea01e3933a9ecc91054b1552eafi8.pdf.

27 „Prieš kelerius metus Vilniaus skveruose, parkeliuose, ant pastatų atbrailų ar tiesiog žmonių pamėgtose susitikimų vietose pasirodė balti angelai, kurie valiūkiškai sau šypsojosi nukorę kojas ar tiesiog žvalgėsi po miestą ir nebyliai kalbino praeivius stabtelėti, su jais nusifotografuoti ar tiesiog prisėsti šalia. Šiandien Vilniuje beliko penki angelai, bet tik todėl, kad visi kiti yra labai užsiėmę – jie skraido po įvairius Europos miestus ir tų miestų gyventojus kviečia atvykti į Lietuvos sostinę nelaukiant 2009-ųjų, kai Vilnius taps Europos kultūros sostine, bet jau dabar, nes „repeticija yra tokia pat įdomi, kaip ir spektaklis.“; Gediminas Kajėnas, „Geroji angelų žinia – Atvykite į Vilnių“, in: *Bernardinai.lt*, [interaktyvus], 2008 05 17, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/9615>.

28 „Tačiau prieš keletą metų plytelė buvo išimta, restauruota ir išvežta kaip originalus eksponatas į pasaulinę „Expo“ parodą Kinijoje. <...> Ši stiklu padengta plytelė į Katedros aikštės grindinį taip ir negrįžo, buvo pakeista kita – iš granito. <...> „Stebuklo“ plytelės autorius, vilnietis menininkas Gitenis Umbrasas teigia nemanąs, jog pakeitus vieną plytelę kita, dingo jos magiškosios galios, nes stebuklas esą priklauso nuo pačių žmonių ir jų norų.“; Viktorija Gabulaitė, „Stebuklo“

Lietuvos institutu sukurta šiuolaikiškų suvenyrų serija *From LT*, kurioje panaudotos tokios medžiagos, kaip Lietuvos žemė, gintaras ar Kuršių nerijos smėlis²⁹.

Didelę dalį Laivio įsivaizduojamų kultūros sostinės projektų galima apibūdinti kaip apskritai neturinčius nieko bendra nei su Vilniumi, nei su jo kultūrinio gyvenimu, nei su Lietuva. Jie simbolizuoja perteklinius renginių įvairovę imituoti skirtus projektus, kurie neturi apčiuopiamos vertės ir nekuria bei neįtvirtina jokios tapatybės, taigi prisideda prie Vilniaus virtimo *nevieta*. Štai tik keletas jų: „Su ta intencija, jog tai niekaip nesusiję su Vilniaus įkūrimo legenda, paskelbtas konkursas vienoje iš miesto aikščių pastatyti skulptūrą ufonautui“; „Viename iš miesto skverų vaikšto mergaitė drugelis“; „Visose valstybinėse įstaigose suvienodintas lempų ir kėdžių dizainas“.

Įdomus vienas „pranešimas“, skelbiantis, jog „[a]tskiru kultūros ministro potvarkiu apribotas Juozo Laivio kūrybos demonstravimas sostinėje“. Viena vertus, tai yra Laiviui būdinga saviironija, absurdiškai humoristinis atsiribojimas nuo savo paties vaizduotės sukurtą projekto. Tačiau žinant pastarųjų metų Lietuvos politikos kontekstą šiame trumpame pranešime galima išskaityti ir daugiau aliuzijų į vėlesnius bandymus cenzūruoti kultūrą ir meną. Nors viešojoje informacinėje erdvėje daug kalbama apie žodžio ir meninės išraiškos laisvę kaip vieną iš pamatinių demokratinę visuomenę apibrėžiančių vertybių, akivaizdu, kad tiek politikų, tiek piliečių pozicija tokio liberalaus atvirumo atžvilgiu kol kas nėra vieninga – užtenka prisiminti planus uždrausti rodyti Lietuvoje neva pornografinį Larso von Triero filmą *Nimfomanė*³⁰ arba politikų ir įvairių

plytelė – be nuolatinės vietos“, in: *LRT.lt*, [interaktyvus], 2013 02 01, [žiūrėta 2015-02-10], http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/11310/_stebuklo_plytele_be_nuolatinės_vietos.

29 Aleksandr Pasevin, „Edvardas Kavarskas, konceptualūs suvenyrai iš Lietuvos“, in: *Meno duobė*, [interaktyvus], 2009 04 30, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.menoduobe.com/2009/04/edvardas-kavarskas-konceptualus-suvenyrai-is-lietuvos>.

30 „Kino provokatoriaus Larso Von Triero naujausias filmas ‚Nimfomanė‘ vis dėlto pasieks Lietuvos kino teatrą“, in: *15min.lt*, [interaktyvus], 2014 03 12, [žiūrėta 2015-02-11], <http://www.15min.lt/zmones/naujiena/gyvenimo-skonis/laisvalaikis/>

piliečių grupių protestus prieš į tarptautinio teatro festivalio „Sirenos“ programą įtrauktą Romeo Castellucci spektaklį *Apie Dievo Sūnaus veido koncepciją*³¹. Tokia me kontekste pranešimas apie draudimą demonstruoti Laivio kūrybą nesuskamba kaip vien tik juokas.

Galiausiai paskutiniame *Vilniaus – Europos kultūros sostinės 2009* kronikos įrašė Laivys nurodo į tokio pobūdžio projektų neapibrėžtumą laike: „2050 metais Lietuva planuoja toliau tęsti renginių ciklą po Europos kultūros sostinės vėliava“. Iš tiesų kai kurie su programa „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ susiję objektai, projektai ir iniciatyvos veikė ar tebeveikia po 2009 m., tačiau pasibaigus pagrindinei renginių programai ir nuslopus informaciniam kultūros populiarinimo srautui daugelis jų prarado aiškią funkciją arba stabilų finansavimo šaltinį. Pavyzdžiui, 2008 m. Vilniaus centre Neris krantinėje pastatyta kultūros platforma „KultFlux“ po 2009 m. patyrė kelias „tapatybės krizes“ bei materialinius nuostolius (dėl ledo sangrūdų upėje)³² ir galiausiai buvo demontuota³³. Reikia pažymėti, kad šis projektas iš pat pradžių buvo numatytas kaip trumpalaikis (2008–2010) ir siekė tiesiog atkreipti vilniečių dėmesį į kultūriškai apleistas upės pakrantes, tačiau sunku nepastebėti, kad po projekto pabaigos Neris krantinė kol kas taip ir netapo aktyviau ir reguliariau naudojama kultūros reikmėms. Taigi ilgalaikė tokio masto kultūros projektų nauda miestui yra diskutuotina.

kino-provokatoriaus-larso-von-triero-naujausias-filmas-nimfomane-vis-delta-pasieks-lietuvos-kino-teatrus-715-411626.

31 Violeta Grigaliūnaitė, „Romeo Castellucci spektaklis suskaldė Seimą: vieni siūlo drausti ar bent ignoruoti, kiti piktinasi įvedama cenzūra“, in: *15min.lt*, [interaktyvus], 2012 10 02, [žiūrėta 2015-02-11], <http://www.15min.lt/naujiena/kultura/teatras/romeo-castellucci-spektaklis-suskalde-seima-vieni-siulo-drausti-ar-bent-ignoruoti-kiti-piktinasi-ivedama-cenzura-283-260788>.

32 „Patvinusi Neris ryja žaliają menų prielauką „KultFlux““, in: *Lrytas.lt*, [interaktyvus], 2009 12 29, [žiūrėta 2015-02-11], <http://www.lrytas.lt/-12620846121261544497-patvinusi-neris-ryja-%C5%B3-prielauka-%C4%85-kult-flux-nuotraukos.htm>.

33 Akvilė Adomaitytė, „Meno prielauka palieka Vilniaus paupį“, in: *Lrytas.lt*, [interaktyvus], 2013 02 06, [žiūrėta 2015-02-11], <http://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/meno-prielauka-palieka-vilniaus-paupi.htm>.

Reziumuojant galima teigti, kad Laivys savo idėjų rinkiniuose *Galerija greitekelyje Vilnius–Kaunas* ir *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai* vaizduoja Lietuvos politikų kultūrinės-ekonominės raidos vizijas (Vilniaus ir Kauno dipolis ar Vilnius kaip vienas iš Europos kultūros centrų) kaip grynai diskursyviai apibrėžtas *nevietas*, fizinėje erdvėje tariamai lokalizuotus, bet su ja visai nesutampanti ir išsklidusius konstruktus, kuriuose „nėra vietos istorijai, nebent ji būtų paversta reginio elementu“³⁴, o tapatybė yra ne natūraliai ir spontaniškai susiformavusi, bet kuriama politinėmis ir viešųjų ryšių priemonėmis. Perkeldamas kultūrinį vyksmą į neistorinį, alegorinį vaizduotės laiką ir pateikdamas idėjas, kurios yra tiek absurdiškos, kad nėra vertos būti įgyvendintos, menininkas kuria lakonišką politinę satyrą, kuri atskleidžia esminius neigiamus tokių utopinių politinių projektų aspektus: gigantomanija, fasadiškumas ir butaforiškumas; dekoratyvinis tradicijų ir istorijos falsifikavimas; orientacija į formalią kultūrinę diplomatiją, o ne į gyvų vietos kultūros procesų skatinimą ir palaikymą; maginio mąstymo panaudojimas populistiniuose kultūros rinkodaros ir turizmo skatinimo projektuose; sąsajų su pačių piliečių poreikiais ir tapatybės jausmu trūkumas; selektyvi projektų atranka siekiant suformuoti politiškai korektišką, į statistinio piliečio poreikius ir kultūrinį pasirengimą orientuotą programą; galiausiai orientacija į „smūginę“, parodomąją vienkartinę kultūros vyksmo stimuliaciją negalvojant apie ilgalaikį „iš apačios“ gimstančių kultūrinių procesų tvarumą bei jam užtikrinti būtiną infrastruktūrą. Visa tai bendrai galima apibrėžti kaip kultūros politinę ir ekonominę instrumentalizaciją, būdingą dabartiniam „supermoderniam“ laikotarpiui, kuriame į utopinę ateitį nukreiptas vizijų medijavimas yra svarbesnis už esamos erdvės savybes ir kokybę bei šioje erdvėje vykstančius realius procesus.

Gauta 2014 12 16

34 Marc Augé, *op. cit.*, p. 103.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Adomaitytė Akvilė, „Meno prieplauka palieka Vilniaus paupį“, in: *Lrytas.lt*, [interaktyvus], 2013 02 06, [žiūrėta 2015-02-11], <http://kultura.lrytas.lt/meno-pulsas/meno-prieplauka-palieka-vilniaus-paupi.htm>.
- Augé Marc, *Non-Places: An Introduction to Supermodernity*, translated by John Howe, London & New York: Verso Books, 1995.
- Castor & Pollux, „Projektas „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“ – kultūrinio imperializmo apraška“, in: *Anarchija.lt*, [interaktyvus], 2008 04 01, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.anarchija.lt/menas/536-castor-pollux-projektas-vilnius-europos-kulturos-sostine-2009-kulturinio-imperializmo-apraiska>.
- „Europos kultūros sostinės“, in: *Lietuvos Respublikos Seimo Europos informacijos biuras*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.eic.lrs.lt/index.php?-1537082930>.
- Gabalaitė Viktorija, „Stebuklo plytelė – be nuolatinės vietos“, in: *LRT.lt*, [interaktyvus], 2013 02 01, [žiūrėta 2015-02-10], http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/11310/_stebuklo_plytele_be_nuolatinės_vietos.
- Grigaliūnaitė Violeta, „Romeo Castellucci spektaklis suskaldė Seimą: vieni siūlo drausti ar bent ignoruoti, kiti piktinasi įvedama cenzūra“, in: *15min.lt*, [interaktyvus], 2012 10 02, [žiūrėta 2015-02-11], <http://www.15min.lt/naujiena/kultura/teatras/romeo-castellucci-spektaklis-suskalde-seima-vieni-siulo-drausti-ar-bent-ignoruoti-kiti-piktinasi-ivedama-cenzura-283-260788>.
- Jančorienė Meilė, „Vienybės medis jungs lietuvius dar tūkstantį metų“, in: *Valstiečių laikraštis*, [interaktyvus], 2009 07 04, Nr. 52 (8863), p. 11–12, [žiūrėta 2015-02-10], http://valstietis.balsas.lt/var/ezwebin_site/storage/original/application/a68eao1e3933a9ecc91054b1552eaf18.pdf.
- „Juozas Laivys“, in: *Lietuvos dailės muziejus*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], http://www.ldm.lt/Dailininkai/Laivys_Juozas.htm.
- „Juozas Laivys“, in: *Kūrybinės partnerystės*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], <http://www.kurybinespartnerystes.lt/kp-kurejai-396>.
- Kajėnas Gediminas, „Geroji angelų žinia – Atvykite į Vilnių“, in: *Bernardinai.lt*, [interaktyvus], 2008 05 17, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/9615>.
- „Kino provokatoriaus Larso Von Triero naujusias filmas „Nimfomanė“ vis dėlto pasieks Lietuvos kino teatrus“, in: *15min.lt*, [interaktyvus], 2014 03 12, [žiūrėta 2015-02-11], <http://www.15min.lt/zmones/naujiena/gyvenimo-skonis/laisvalaikis/kino-provokatoriaus-larso-von-triero-naujusias-filmas-nimfomane-vis-delto-pasieks-lietuvos-kino-teatrus-715-411626>.
- „Laivys Juozas“, in: *artnews.lt*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], <http://www.artnews.lt/menininkai/laivys-juozas>.
- Laivys Juozas, *Galerija greitekelyje Vilnius–Kaunas*: Atvirukų rinkinys, Vilnius, 2005.
- Laivys Juozas, *Vilnius – Europos kultūros sostinė 2049. Menininko komentarai*, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2007.
- McKay Alison, „Affective Communication: Towards the Personalization of a Museum Exhibition“, in: *CoDesign* 3.1, Washington D. C.: Georgetown University, 2007.

Meyer James, „The Functional Site“, in: *Space, Site, Intervention: Situating Installation Art*, ed. Erika Suderburg, Minneapolis: The University of Minnesota Press, 2000.

Mičiulienė Jūratė, „M. Borella: ‚Svarbiau atkurti atmintį‘“, in: *Lietuvos žinios*, [interaktyvus], 2013 04 29, [žiūrėta 2015-02-10], <http://lzinios.lt/lzinios/154660>.

„Neįžvelgiate žaliame stulpe meno? Vadinasi, nieko nesate baigę...“, in: *Plungės žinios*, [interaktyvus], 2009 03 25, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Aktualijos/Neizvelgiate-zaliame-stulpe-meno-Vadinasi-nieko-nesate-baigę>.

Özmen Meriç Tutku, „Swift’s *Gulliver’s Travels*: An Allegorical Satire of the ‘Not So Remote’ Nations of the World“, in: *Academia.edu*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-31], http://www.academia.edu/6458982/Swifts_Gullivers_Travels_An_Allegorical_Satire_of_the_Not_So_Remote_Nations_of_the_World.

Pasevin Aleksandr, „Edvardas Kavarskas, konceptualūs suvenyrai iš Lietuvos“, in: *Meno duobė*, [interaktyvus], 2009 04 30, [žiūrėta 2015-02-10], <http://www.menoduobe.com/2009/04/edvardas-kavarskas-konceptualus-suvenyrai-is-lietuvas>.

„Patvinusi Neris ryja žaliają menų prielauką „KultFlux““, in: *Lrytas.lt*, [interaktyvus], 2009 12 29, [žiūrėta 2015-02-11], <http://www.lrytas.lt/-12620846121261544497-patvinsineris-ryja-%C5%BEali%C4%85j%C4%85-men%C5%B3-prielauk%C4%85-kultflux-nuotraukos.htm>.

Pociūtė-Abukevičienė Dainora, „Alegorija“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

„Šiuolaikinio meno paroda – ežero dugne“, in: *Delfi*, [interaktyvus], 2009 09 01, [žiūrėta 2015-01-31], <http://www.delfi.lt/pramogos/kultura/siuolaikinio-meno-paroda-ezero-dugne.d?id=23835075>.

„Tymo kvartalas“, in: *Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra*, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-10], http://www.vsa.lt/_am_tymo_kv.htm.

Trakšelytė Aušra, „Galerijos greittelyje Vilnius–Kaunas projekto katalogo pristatymas“, in: *7 meno dienos*, [interaktyvus], 2006 03 17, Nr. 700, [žiūrėta 2015-02-06], http://www.culture.lt/7md/?leid_id=700&kas=straipsnis&st_id=5664.

Trakšelytė Aušra, „Juozas Laivys kvadratu“, in: *7 meno dienos*, [interaktyvus], 2008 09 19, Nr. 815, [žiūrėta 2015-01-31], http://www.culture.lt/7md/?leid_id=815&kas=straipsnis&st_id=8691.

„Vilnius 2015–2020. Neries krantinė“, in: *Youtube.com*, [video, interaktyvus], 2015 01 22, [žiūrėta 2015-02-06], <http://www.youtube.com/watch?v=ryLzubPbQyA>.

„Vilnius and Kaunas Dipolis Region – Future Region of Europe“, in: *Made in Lithuania*, [interaktyvus], 2006/4, p. 64, [žiūrėta 2015-02-06], http://www.elibrary.lt/resursai/Ziniasklaida/Made_in_Lithuania/MILO6_04_64-67.pdf.

„Vilniaus TV bokštas stebins aukščiausia lazeriais nušviesta Kalėdų eglutė“, in: *Vilnius.lt*, [interaktyvus], 2014 12 16, [žiūrėta 2015-02-10], http://www.vilnius.lt/lit/Vilniaus_tv_bokstas_stebins_auksciausia_/13860/4509019.

AN ARTIST’S COMMENTS AS A POLITICAL SATIRE: TWO PROJECTS BY JUOZAS LAIVYS

SUMMARY

Jurij Dobriakov

KEY WORDS: idea art, site-specific art, non-place, supermodernity, capital of culture, political satire.

The article analyses two idea art projects, *Vilnius-Kaunas Highway Gallery* (2005) and *Vilnius, A European Capital of Culture 2019. Artist’s Comments* (2007), by the Lithuanian conceptual artist Juozas Laivys. These projects take the form of collections of absurd ideas that will never be implemented as actual works, and yet, they obviously resemble the actual visions of Lithuanian politicians, namely, those of the Vilnius-Kaunas urban agglomeration and the transformation of Vilnius into a major European cultural centre and touristic destination by means of the European Capital of Culture programme. Therefore, the author of the article takes the approach of interpreting both projects as examples of a dystopian political satire in the field of minimalist contemporary art. Political satire traditionally employs allegorical speaking about a specific place and the present situation via imaginary, non-existent places and/or fictional time; thus, Laivys’s projects as cases of site-specific art can be associated with the French anthropologist Marc Augé’s notion of a *non-place*. Like in Augé’s theory, the place in Laivys’s unrealistic visions, albeit seemingly having geographic coordinates, is rather a construct enveloped in excessive information and PR narratives, which does not fit in the real physical space and the present time. It is a place that offers a fabricated historical and contemporary identity imposed by political imagination. Presenting various ideas as proposals or purportedly implemented projects, Laivys mocks the negative aspects of this imagination: megalomania, predisposition to fake authenticity, orientation to short-term façade representation, activation of the public’s magical thinking rather than common sense, censorship of an inconvenient content, promotion of mediocrity etc. From a broader perspective, his ironic allegories are a critique of the rampant political and economic instrumentalisation of culture.